

АБАЙТАНУ
ТАҢДАМАЛЫ ЕҢБЕКТЕР
ІІІ том

Алматы
«Қазақ университеті»
2015

ӨОЖ 821.512.122.0

КБЖ 83.3(5Қаз)

А 13

*Баспаға өл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті филология,
өдебиеттану және өлем тілдері факультетінің Ғылыми кеңесі және
Редакциялық-баспа кеңесі шешімімен ұсынылған*

(№6 хаттама 26 маусым 2015 жыл)

*Өл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті жанындағы
Абай ғылыми-зерттеу институтында дайындалған*

ҒЫЛЫМИ-РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС

Ж. Дәдебаев (төраға), Ө. Әбдиманұлы, З. Бисенғали, Т. Есембеков,

А. Жақсылықов, Қ. Мәдібаева, Ж. Молдабеков, З. Сейітжанов, Ө. Тарақ,
А. Темірболатова, Ж. Тілепов, Р. Тұрысбек, П. Бисенбаев (хатшылар тобының
жетекшісі), И. Әзімбаева (жауапты хатшы), Ө. Жапарова (хатшы)

Пікір жазған

филология ғылымдарының докторы, профессор **Қ.Қ. Мәдібаева**

Жалпы редакциясын басқарған

филология ғылымдарының докторы, профессор **Ж. Дәдебаев**

Құрастырып, түсініктерін жазғандар:

П. Бисенбаев, Е. Кәрібозов, Л. Мұсалы, Н. Нүрәділ

Жауапты редактор

филология ғылымдарының докторы, профессор **Ө. Әбдиманұлы**

А 13 Абайтану. Таңдамалы еңбектер. III том. Ойлар мен толғаныстар /
құраст., түсінік. жазғ.: П. Бисенбаев, Е. Кәрібозов, Л. Мұсалы, Н. Нүр-
әділ; жауапты ред. Ө. Тарақ; жалпы ред. басқ. Ж. Дәдебаев. – Ал-
маты: Қазақ университеті, 2015. – 272 б.

ISBN 978-601-04-1617-8 (ортақ)

ISBN 978-601-04-1284-2 (III том)

Абайтану ғылымы бойынша жарық көріп отырған таңдамалы еңбектер басылымы Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың «Абай туралы сөз» толғауымен ашылған. Үшінші томға абайтану саласында 1960 жылдан 1980 жылға дейін жарық көрген, уақыт сынынан өткен, ғылыми қауым мен көпшіліктен лайықты бағасын алған зерттеулер мен мақалалардың таңдамалылары енген. Кітап орта мектептің жоғары сынып оқушылары мен жоғары мектепте білім алушы жастарға, ғылым мен білім, мәдениет мамандарына, мемлекет қызметкерлеріне, сондай-ақ қалың көпшілікке арналған.

III томға енген таңдамалы еңбектер елдің ынтымағы мен бірлігінің нығаюына, интеллектуалдық өлеуетінің артуына, қоғамдық сананың дамуына ықпал етеді. Том «Абай Құнанбаевтың шығармашылық мұрасын пәнаралық зерттеу» бағдарламасы аясында дайындалып, жарық көріп отыр.

ӨОЖ 821.512.122.0

КБЖ 83.3(5Қаз)

ISBN 978-601-04-1617-8 (ортақ)

ISBN 978-601-04-1284-2 (III том)

© Өл-Фараби атындағы ҚазҰУ жанындағы

Абай ғылыми-зерттеу институты, 2015

ӨЛЕҢ ӨРНЕКТЕРІ

Абай қазақ поэзиясының өлең өрнектерін дамытып, байытуға зор үлес қосты дегенді үнемі айтып жүрміз. Ұлы ақынның осы салада тындырған еңбегінің көлемі, мән-мағынасы шексіз зор екенін жоғарыда келтірілген әр түрлі мысалдардан-ақ көруге болады. Бұл тұста атап айтатын, есте сақтайтын нәрсе – Абай жаңа өлшем, шумақ, ұйқас түрлерін орнықтыруда қандай асқан өнерпаздық көрсетсе, бұрыннан белгілі көп тараған өлшем-өрнектерді керек жерінде қырнап, өңдеп, түрлендіріп, мейлінше мол пайдалану жағынан да соншалық зор өнегелі іс атқарды. Ол туралы біз осы еңбектің әр жерінде ай-тып келдік. Бұл жерде біз қазақ поэзиясына Абай тыңнан қосқан өрнектердің басты-бастыларына тоқталып өтпекпіз.

Сырмақ қып астына
Байының тоқымын,
Отының басына
Төрінің қоқымын
Бүксітіп,
Бықсытып
Қоқсытып келтірді.
Осының бәрімен
Көңілінде міні жоқ,
Жүзінің нәрі мен
Бойының сыны жоқ.
Бүкшиіп,
Сексиіп,
Түксиіп өлтірді.

Осындағы алты буынды тармақтар түгелдей үш буынды қос бунақтан құралса, қысқа тармақтар үш буынды болып келген. Бұдан біз осы өлең түрінің қазақ өлеңі құрылысының өзгешелік қалпын берік сақтап, поэзияда орныққан өрнектер негізінде өріліп шыққанын көреміз.

Қысқа тармақтардың ырғағын айқындай түсу үшін Абай бүксітіп – бықсытып – қоқсытып, бүкшиіп – сексиіп – түксиіп деген

сөздерді үйлестіріп, үш буынды тармақтармен келесі алты буынды тармақтың бастапқы бунағын да ұйқастырып қойған. Етістіктен жасалған сипаттама сөздер өзінің нақтылы мағынасы, әсерлі суреттілігімен де назар аударады. Өлең ырғағын шығарманың мазмұнына байланысты алып қарасақ, осындағы ұзынырақ (алты буынды) тармақтардың соңында үш буынды ырғақтың айқын естіліп, оқшауланып шығуы, қайталануы айтылатын ойдың кекесін, сықақ, ажуаға толы мәнін ашып көрсетуге орайлы.

«Қор болды жаным» атты өлеңінің де ырғағы, шумағы өзгеше құрылған:

Сайрай бер, тілім,
Сарғайған соң бұл дерттен.
Бүгілді белім,
Жар тайған соң әр серттен.
Қамырықты көңіл,
Қайтсе болар жеңіл?

Шумақ ішінде бес, алты, жеті буынды тармақтар белгілі ретпен келіп отырады. Бұл – оның негізгі ерекшелігі. Ал тармақтарды бөлек алсақ, бес буындысының өрнегі 3 буын + 2 буын болып келеді. «Сегіз аяқтағы» бес буынды тармақтар да сондай. Бұл ырғақ мақалдарда кездеседі. Алты буынды тармақтардың өрнегі 4 буын + 2 буын. Бұл да мақалдарда, қысқа өлеңдерде ұшырасады. Ал жеті буынды тармақтар мол тараған (4 буын + 3 буын) өрнектен құрылған. Тек алғашқы шумақтағы бір тармақ қана 3 буын + 4 буын болып келеді.

Абайдың өзгеше ырғағы, шумағы, ұйқасы бар өрнек тудырған бір өлеңі – «Сен мені не етесің?».

Сен мені не етесің?
Мені тастап,
Өнер бастап,
Жайыңа
Және алдап,
Арбап,
Өз бетіңмен сен кетесің.
Нег(е) әуре етесің?

Қосылыспай,
Басылыспай,
Байыңа
Және жаттан
Бай тап, –
Өмір бойы қор етесің.

Бұл – қазақ поэзиясында да, Абай жасаған өлең өрнектердің ішінде де оқшау тұрған туынды. Дауыс толқынының еркін құбылып отыруына мейлінше сәйкестендіріліп құрылған осы өлшемнің басты ерекшелігі мұнда ұзынды-қысқалы, көлемі жағынан бірінен-бірі аумайтын екі бөлшектен тұратын болғандықтан, алғашқысын талдап көру жеткілікті. Мұнда бір алты буынды, бір сегіз буынды тармақ бар екенін көреміз. Төрт буынды тармақ – үшеу. Бұларға қоса бірі үш буынды және бірі екі буынды екі тармақ және бар. Әрқайсысы әркелкі осынша тармақтардың бір шумақта қалай жанасып, сыйысып, бірігіп тұрғаны таңғаларлық-ақ нәрсе! Осы әр түрлі тармақтардың шашырамай, жымдасып тұруының, шумақтың шұбалаң көрінбей, бас-аяғы жинақы болып, тұтастығы айқын сезілуінің сыры неде?

Шумақтағы ең көлемді тармақтар – екі алты буынды тармақ пен екі сегіз буынды тармақ – құрылысы жағынан сабақтас: соңғы бунақтары үш буынды. Осы төрт тармақ бірыңғай үйлесіп және бұлардың ұйқасы шумақтағы ұйқастың негізгі желісін құрап тұр. Шумақтың бір тұтастығын арттыруға мұның да себі бар. Үш буынды екі тармақтың соңғы бунағы үш буынды тармақтармен ырғағы жағынан жанасатыны сөзсіз. Ал төрт буынды тармақтар – алтау. Қайталанып отыратындықтан, қатар тұрғандары өзара ұйқасатындықтан, олардың ырғағы да күшті сезіледі. Мәселе олардың көлемі, құрылысы өзгеше тармақтармен орайлас келуінде. Ақырында қос буынды екі тармақ та өз орнын тауып қойылған, олар бір-бірімен және кейде алдындағы төрт буынды тармақпен ұйқасып отырады. Бұл өрнекті Абай басқа шығармаларында қолданбайды. Тегінде осы тәрізді құрылыс-бітімі бөлекше өлең өрнегі өзінің ретті жерінде ғана пайдалануға лайық, сондықтан өте сирек кездеседі.

Абай поэзияға енгізген осы өрнектің сөйлеу интонациясына бейімделіп жасалған қазақ әдебиетіндегі алғашқы үлгінің бірі екенін атап айту керек. Тақпақ өлеңдерде, ауыз әдебиетінің кейбір басқа нұсқаларында осыған негіз боларлық ырғақ-өлшемдер кездескенімен, бұл өлең сонылығы талас тұғызбауға тиіс.

Қазақ поэзиясындағы Абай тыңнан қосқан өлең өрнектерінің ішіндегі ең күрделі және жарасымды жасалғаны – «Сегіз аяқ».

Мұхтар Әуезов Абай поэзиясындағы осы үздік көркем туындыны аса жоғары бағалап: ««Сегіз аяқ» – ұлы ақынның жазушылық еңбегінің орта тұсында туған үлкен бір белдей әрі мол, әрі бар жағынан көркем келісті шыққан зор шығарманың бірі»¹, – деп жазды. Өлеңнің кестесін «бұрын ешкім таппаған қиын ұйқасты шебер түр»², – деп сипаттады.

Алыстан сермеп,
Жүректен тербеп,
Шымырлап бойға жайылған,
Қиудан шауып,
Қисынын тауып,
Тағыны жетіп қайырған,
Толғауы тоқсан қызыл тіл,
Сөйлеймін десең өзің біл.

Осы шумақты бес буынды тармақтар мен сегіз буынды тармақтар белгілі ретпен кезектесіп келіп отыратынын көреміз. Бірақ басқа шумақтарда сегіз буынды тармақтың орнына жеті буынды тармақ түсуі де ықтимал. Бунақ кестесі 3 буын + 2 буын + 3 буын болып келетін сегіз буынды тармақ пен бунақ өрнегі 4 буын + 3 буын болып келетін жеті буынды тармақ жыр өлшемінде де, шумақты өлеңдерде де еркін алмасып түсе беретіні белгілі. «Сегіз аяқтағы» жеті, сегіз буынды тармақтардың бунақтық кестесі де дәл осындай.

Мысалы, жырда:

Атаңның /аты/ кім болар?
Анаңның /аты/ кім болар?

¹ М. Әуезов. Абай Құнанбаев. – Алматы, 1967. – 136 б.

² Бұл да сонда. – 137-б.

Айтып кеткін, /қарағым,
Қандай жаман /күн болар.

Мұнда алғашқы екі тармақ 3 буын + 2 буын + 3 буын болып құралса, соңғы екі тармақ 4 буын + 3 буын болып келеді.

«Сегіз аяқта»:

Толғауы / тоқсан / қызыл тіл,
Сөйлеймін / десең / өзің біл.

Немесе:

Бойда қайрат, /ойда көз,
Болмаған соң, /айтпа сөз.

Мұнда да бастапқы екі тармақтың кестесі 3 буын + 2 буын + 3 буын болса, кейінгі екі тармақтың құрылысы 4 буын + 3 буын болып келеді.

Енді жеті, сегіз буынды тармақтардың бес буынды қысқа тармақтармен алмасуына келсек, бұл өлеңнің ырғағын түрлендіре түседі. Бұл жерде біз екі қысқа тармақтың олардан ұзынырақ бір тармақпен қосылып, үшеуден топтасатынын ескеруіміз керек. Және екі қысқа тармақтың өзара жанасу, жымдасуы олардың өзінен ұзынырақ тармақпен бірігуіне қарағанда әлдеқайда күштірек болатынын түсіну қиын емес. Сондықтан шумақтың ырғақтық құрылысы жағынан қарағанда, екі қысқа тармақпен бір ұзын тармақ қатарласып (қарсы келіп) теңесу ыңғайы да сезіледі. Оған қосымша себеп – бұл үш тармақ шумақтың жеке бір бөлшегін құрайтындықтан, соңғы сегіз (не жеті) буынды тармақтан кейін дауыс толқынында айқын кідіріс (пауза) болады. Сонымен бірге, егер бес буынды екі тармақтың сегіз буынды тармақпен қосылып келетін кезін алсақ, шумақтың осы бөлшегін ырғақтық ерекшелігі жағынан басқаша қарастырып, түсінудің де реті бар. Айталық:

Алыстан /сермеп/
Жүректен /гербеп/

Шымырлап /бойға/
Жайылған...

Бұлай қарағанда бірыңғай келген бес буынды ырғақтардың қатары үш буынды қысқа тармаққа келіп тынып тұр деуге болар еді. Немесе, басқа бір қырынан келсек, бес буынды тармақты сегіз буынды тармақтан, сегіз буынды тармақтың соңғы бунағын алып тастап, қысқартқан шолақ түрі деуге де болар еді. Әрине, сегіз буынды тармақ та, жеті буынды тармақ та біртұтас өлең жолы, оларды тек шартты түрде болмаса, бөлшектеп қарауға болмайды. Мұндай бөлшектеп қарастыру олардың құрылыс-бітіміндегі бірлік-ұқсастықты, жалғастықты түсініп білу үшін ғана қажет. «Сегіз аяқтың» шумағындағы тармақтарды өзіндік дербестік сипаты бар үш топқа бөлуге болады.

Ауырмай тәнім,
Ауырды жаным.
Қаңғыртты, қысты басымды.
Тарылды көкірек,
Қысылды жүрек,
Ағызды сығып жасымды.
Сүйеніп күлкі, тоқтыққа,
Тартыпты өнер жоқтыққа.

Алғашқы үш тармақ бөлектеніп тұрғанымен, ырғағы дауыс толқынының өзгеру, тынуы жағынан алғанда толық тиянақты емес. Тек осы алғашқы үш тармақтың құрылысын, ретін айнытпай келесі үш тармақтың соңында ғана ырғақ, интонация болатынын көреміз. Осы екі топтағы үш тармақтан құралған шумақтың екі бөлшегінің арасын ажыратып тұрған да, оларды жақындастырып тұрған да – ырғақтың құрылыс-өрнегінің толық ұқсас болып, бірін-бірі түгелдей қайталайтындығы.

Соңғы екі тармақтың шумақ өрнегін толықтыру, түрлендіруде мәні ерекше зор. Мұндағы жеті (сегіз) буынды тармақтар алдыңғы екі топтағы соңғы тармақтардың құрылыс өрнегін қайталап, олардан өріліп шығатыны байқалады. Бірақ бұл екі тармақ шумаққа мүлде жаңаша сипат береді. Шумақ бұл соңғы бөлшексіз тек бірін-бірі қайталайтын үш тармақты топтардың тізбегі болып қана қалар еді.

Соңғы екі тармақтың дербестік сипатын арттыратын – олардың синтаксистік құрылысы, мағынасы жағынан бөлектеніп тұрғандығы. Мұнда көбінесе шумақтағы ойды түйіндеп, қорытындылайтын, нақыл сөз секілді тұжырым пікір айтылып отырады. Мысалы:

Бойда қайрат ойда көз,
Болмаған соң айтпа сөз.

Еңбек қылсаң ерінбей,
Тояды қарның тіленбей.

Ойнаспы қатын болса қар,
Аңдыған ерде қала ма ар?

Баяғы жартас – бір жартас,
Қаңқ етер, түкті байқамас.

Моласындай бақсының –
Жалғыз қалдым – тап шыным.

Бұлардың мағынасы жағынан дербес, тиянақты екенін олардың көбі мақал, нақыл сөз түрінде кең тарап кеткенінен де айқын байқауға болады. Жалпы алғанда «Сегіз аяқтың» өте шебер өрнектелген ырғақтық құрылысы терең ойлы лирикалық өлеңге лайықталып жасалған.

Шумақтың ырғағына дауыс толқынының өзгеру ретіне ұйқас әбден сәйкес келіп отырады. Ұйқас кестесі – аабввбгг. Шумақта төрт түрлі үйлесім белгілі ретпен араласып келеді. Және үйлестен тыс қалатын бірде бір тармақ жоқ. Осының өзінен-ақ ақынның ұйқасты шумақ өрнегін ұстартып, жетілдіре түсудегі аса қажет құрал етіп, түрлендіріп пайдалануға қаншалық зор мән бергенін аңғарамыз. Мұндай бір шумақта төрт үйлесім қатар алынатын өрнек қазақ поэзиясында Абайдан бұрын болған емес. Бірақ әңгіме ұйқастың әр түрлі келіп, сан жағынан көп болуын айтумен ғана бітпейді. Олардың шумақтағы кезектесу реті ұтымды екенін ерекше атап кету де қажет.

Қатар келетін қысқа тармақтар егіз ұйқаспен үйлеседі. Бірақ қысқа тармақтардың егіз ұйқасы шумақтың алғашқы

бөлшегінде бір түрлі де, екінші бөлшегінде екінші түрлі. Бұл да орынды. Үш тармақты екі бөлшекті жанастырып, біріктіру үшін соңғы тармақтардың үйлесуі әбден жеткілікті. Қысқа тармақтардағы егіз ұйқастың екінші рет қайталанбауы ырғақ, интонацияны барынша оралымды, икемді ету талабынан туған. Соңғы екі тармақтың да үйлесі – егіз ұйқас. Бірақ ұзын тармақтардың ұйқасы әр шумақта әр түрлі болғандықтан әсерлі шығады. Ұйқас туралы айтқанда, оның үнділігі, сапалық жағы ескерілуі керек. «Сегіз аяқта» қысқа тармақтарда үнемі екі буынды ұйқас, ұзын тармақтарда көбіне ұйқас қолданылады. Демек, өлең ұйқасы тармақтағы соңғы бунақты түгелдей қамти алатын болса, ақын осы мүмкіншілікті неғұрлым толық пайдалануға ұмтылған.

«Сегіз аяқтың» өлең өрнегі – ырғағы, шумағы, ұйқасы – өлеңнің мазмұнына, ондағы ой-сезім өзгешелігіне мейлінше сәйкес келеді. Өлең ырғағының әуезділігі, оралымдылығы, өзгеріп, түрленіп отыруға бейімділігі көркем түрді мазмұн байлығына, ой тереңдігіне үйлестіре білу шеберлігінен туған. «Сегіз аяқтың» өлең түріне тән жарасымдылықты, асқан көркемділік, зор ақындық қуатты, асқан шеберлікті танытады.

«Сегіз аяқ» секілді Абай поэзиямызға тыңнан қосқан өлең өлшемдерінен ақынның қазақ өлең құрылысының өзгешеліктерін, сипат ерекшеліктерін терең түсінгенін көреміз. Абай халық тілінің ырғақ-интонациялық байлығын жақсы сезінді, ең ұтымды ырғақтық өрнектерді талғап, екшелеп алып, жаңа, ұтымды өлшеулер туғызды. Қазақ тілінің үнділік, әуезділік сипаттарын толығынан ашып бере білді.

«Сегіз аяқ» өлшемінен Абай бір-ақ өлең жазса да, осы шығарманың маңыздылығы ерекше болғандықтан, сол арқылы-ақ өлеңнің кестесі қазақ поэзиясында берік орнықты. Бірталай ақындар «Сегіз аяқ» өлшемін қолданып көрді. Бірақ, осы күрделі, қиыннан қиыстырылып жасалған өлең өрнегіне сай көркемдік қуаттылық танытқан адам көп емес. Бұл тұста Шәкәрім, Ахмет Байтұрсыновтың осы өлең өлшемін қолдануы көңіл қоярлық деп айта аламыз.

«Сегіз аяқ» Абайдың ең тандаулы поэзиялық туындысы болатыны – онда ақынның шеберлігіне тән терең ойшылдық, нәзік сыршылдық, керемет суреткерлік – бәрі ұштасып келеді. Ой-толғанысқа толы өлеңнің мазмұнына сай кең тынысты өлшемнің иірімі мол, еркін өзгеріп отыратын, серпінді, ширақ ырғағы, интонациялық әуезділігі айқын көрініс тапқан.

«Сегіз аяқ» өлеңін басталуы бар, шарықтау шегі бар, аяқталуы бар симфониялық поэма түріндегі шығарма деуге болады.

ТҮСІНІКТЕР

1. Марғұлан Ә. Абай қолжазбасы. Баспасөз бетінде жарияланған: Абай тағылымы. – 300-304-беттер; Абай институтының вебсайты.
2. Машанов А. Ұлы ұстаз Абай. Баспасөз бетінде жарияланған: Әл-Фараби және Абай. – Алматы: Қазақстан, 1994. – 71-80-беттер; Абай институтының вебсайты.
3. Сүйіншәлиев Х. Абайдың қарасөздері мен нақылдары. Баспасөз бетінде жарияланған: Қазақ әдебиетінің тарихы: оқулық. – Алматы: Санат, 2006. – 877-887-беттер; Абай институтының вебсайты.
4. Нұршайықов Ә. Шұғылалы шұмақтар. Баспасөз бетінде жарияланған: Абай тағылымы. – 344-355-беттер; Абай институтының вебсайты.
5. Әлімбаев М. Абайды қайталап оқығанда. Баспасөз бетінде жарияланған: Абай тағылымы. – 244-262-беттер; Абай институтының вебсайты.
6. Қирабаев С. Абай – қазақ әдебиетінің классигі. Баспасөз бетінде жарияланған: Көп томдық шығармалар жинағы. Т.5. – Алматы: «Қазығұрт» баспасы, 2007. – 194-200-беттер; Абай институтының вебсайты.
7. Ахметов З. Өлең өрнектері. Баспасөз бетінде жарияланған: Абайдың ақындық әлемі. – Алматы: Ана тілі, 1995. – 205-223-беттер; Абай институтының вебсайты.
8. Қабдолов З. Абайдың ақындығы. Баспасөз бетінде жарияланған: Арна. Зерттеу сып: эссе. – Алматы: Жазушы, 1988. – 9-43-беттер; Абай институтының вебсайты.
9. Кәкішев Т. Абайдың сатирасы. Баспасөз бетінде жарияланған: Абай тағылымы. – 84-90-б. ; Абай институтының вебсайты.
10. Нұрқатов А. Өлең – сөздің патшасы, сөз сарасы. Баспасөз бетінде жарияланған. Мәтін мына басылым бойынша берілді: Шығармалар жинағы. II том. Абайдың ақындық дәстүрі. – Алматы, 2010. – 409-434-беттер; Абай институтының вебсайты.
11. Сахариев Б. Өшпес мұра. Баспасөз бетінде жарияланған: Күрескер тұлғасы: мақалалар мен зерттеулер. – Алматы, 1979. – 222-229-беттер; Абай институтының вебсайты.
12. Дүйсенбаев Ы. Абайдың поэмалары мен аудармалары. Баспасөз бетінде жарияланған: Ғасырлар сыры. – Алматы, 1970. – 84-137-беттер; Абай институтының вебсайты.
13. Бердібаев Р. Кеменгерлік келбеті. Баспасөз бетінде жарияланған: Замана сазы: зерттеулер мен мақалалар. – Алматы, 1985. – 1985. – 216-226-беттер; Абай институтының вебсайты.
14. Қожакеев Т. Абай – сатирик. Баспасөз бетінде жарияланған: Таңдамалы шығармалар. Көптомдық. IV том. – Алматы: ҚАЗАҚПАРАТ, 2007. – 3-29-беттер; Абай институтының вебсайты.

15. Сәтбаева Ш. Абай және Еуропа халықтары әдебиеті. Баспасөз бетінде жарияланған: Бес томдық шығармалар жинағы. I том. – Астана: Елорда, 2007. – 89-110-беттер; Абай институтының вебсайты.
16. Базарбаев М. Абайдың жаңашылдығы. Баспасөз бетінде жарияланған: Өлең – сөздің патшасы, сөз сарасы. – Алматы: Жазушы, 1973; Абай институтының вебсайты.
17. Дербісәлин Ө. Қазақ поэмасының тарихынан. Баспасөз бетінде жарияланған: Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері: мақалалар жинағы. – Алматы: Ғылым, 1976 – 114-153 беттер; Абай институтының вебсайты.
18. Хасенов М. Абай шығармаларындағы сын. Баспасөз бетінде жарияланған: Абайдың өмірі мен творчествосы: мақалалар жинағы / ред басқ.: М. Ақынжанов, З. Ахметов. – Алма-Ата: ҚазССР ҒА, 1954. – 132-142-беттер; Абай институтының вебсайты.
19. Талжанов С. Абай Құнанбаев. Баспасөз бетінде жарияланған: Аударма және қазақ әдебиетінің мәселелері. – Алматы, 1975. – 195-217-беттер; Абай институтының вебсайты.
20. Әбдірахманов Т. Мәңгі жас мұра. Баспасөз бетінде жарияланған: Абай тағылымы. – 364-372-беттер; Абай институтының вебсайты.

МАЗМҰНЫ

Марғұлан Ә. Абай қолжазбасы	3
Машанов А. Ұлы ұстаз Абай	8
Сүйіншәлиев Х. Абайдың қарасөздері мен нақылдары.....	19
Нұршайықов Ә. Шұғылалы шумақтар	33
Әлімбаев М. Абайды қайталап оқығанда	46
Қирабаев С. Абай – қазақ әдебиетінің классигі	65
Ахметов З. Өлең өрнектері	72
Қабдолов З. Абайдың ақындығы	81
Кәкішев Т. Абайдың сатирасы	101
Нұрқатов А. Өлең – сөздің патшасы, сөз сарасы.....	109
Сахаринов Б. Өшпес мұра	129
Дүйсенбаев Ы. Абайдың поэмалары мен аудармалары	137
Бердібаев Р. Кемеңгерлік келбеті.....	154
Қожақеев Т. Абай – сатирик	167
Сәтбаева Ш. Абай және Еуропа халықтары әдебиеті.....	188
Базарбаев М. Абайдың жаңашылдығы.....	211
Дербісәлин Ә. Қазақ поэмасының тарихынан.....	221
Хасенов М. Абай шығармаларындағы сын.....	235
Талжанов С. Абай Құнанбаев	247
Әбдірахманов Т. Мәңгі жас мұра	261
Түсініктер	269

Оқу басылымы

АБАЙТАНУ
ТАҢДАМАЛЫ ЕҢБЕКТЕР
ІІІ том
Ойлар мен толғаныстар

Құрастырып, түсініктерін жазғандар:
П. Бисенбаев, Е. Кәрібозов, Л. Мұсалы, Н. Нұрәділ

Редакторы *К. Мухадиева*
Компьютерде беттеген *Ү. Өбдіқайымова*
Мұқабасын безендірген *Қ. Өмірбекова*

ИБ.№8757

Басуға 09.12.15 жылы қол қойылды. Пішімі 60x84 1/16.
Көлемі 17,0 б.т. Офсетті қағаз. Сандық басылыс. Тапсырыс №1508.
Таралымы 50 дана. Бағасы келісімді.
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.
050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды.